

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՄԻԱՍՅԱՆԻ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԻԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կես տարվանը 6 րուբլ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—5 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լիզուով.

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Թիֆլիսի Հայոց Առաջնորդի նախագահութեամբ

Կ Ա Ձ Մ Վ Ա Յ

ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

յայտարարում է ի գիտութիւն Բագուի աղէտից վնասված և փախած ու օգնու-
թեան կարօտ անձանց, որ նրանք կարող են գիտել օգնութիւն ստանալու համար
ամեն օր, առաւօտեան ժամը 12—1, Թիֆլիսի Առաջնորդարանը, ուր կը լինի
հերթապահ անդամ յանձնաժողովի կողմից: Բացի դրանից կարելի է գիտել առան-
ձին յանձնաժողովի անդամներին, այն է պ. պ. բժ. Կ. Ստեփանեանին, բժ. Ալ.
Խատիսեանին, Արշ. Բաբեանին, Ալ. Բալանթարին, Ալ. Մէլիք-Ազարեանին, Լ. Սար-
գսեանին, Իլյա. Ա. Մ. Առուստեանին, Ա. Ահարոնեանին, Հ. Առաքելեանին, Ա. Սա-
հակեանին, Ս. Մէլիք-Ազարեանին, Տ. Յովհաննիսեանին, Յ. Սպենդիարեանին, բժ.
Վ. Արծրունուն, Եղ. Թովմեանին և Ա. Արախանեանին:

Այդ խօսքերը խոր տպաւորութիւն թո-
ղին: Մարդիկ արտասովեցին, միմիանց
ձեռքեր սեղմեցին, իսկ մի քանիսը նաև
համբուրեցին, ուխտելով հաւատարմ
մնալ համերաշխութեան գաղափարին ազ-
գերի մէջ:

Ներքեւ միմիանց. ներքեւ մեր բոլոր
սխախեղը անցեալում և ամեն ջանք գործ
դնենք, որ ազգայնական կամ կրօնական
ապարէզում չը ծագեն երբեք խորու-
թեան թիւրքիմացութիւններ միմիանց մէջ:
Ներքեւ միմիանց և հեռացնենք այն
բոլորը, որ կարող է խախտել համերաշ-
խութիւնը մեր մէջ:

ԲԱԳՈՒՑԻՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻՍԻՈՒՄ

Այս օրերս Թիֆլիս են եկել մեծ քա-
նակութեամբ բազուկներ: Նրանց մի
մասը շտապել է թողնել Բագուն, երկու
կրկնով, որ մի գուցէ կոտորածները
կրկնվեն, միւսները վճռել են բոլորովին
թողնել այդ քաղաքը. կան և այնպիսի-
ները, որոնք եկել են իրանց գրգռված
շղերը փոքր ինչ հանգստացնելու և յետոյ
վերադառնալու իրանց սովորական պա-
րագիւղներին:

Այժմ Բագուն վերականգնվել է խաղա-
ղութիւնը և շատերը սկսել են վերադառ-
նալ: Բագուից եկողների հասանքն էլ
սկսել է նկատուի կերպով թուլանալ:

Բագուից եկածները մեծ մասը ապա-
հոված մարդիկ են, բայց նրանց մէջ
կան և կարելի ունեցողներ: Մի քանիսը,
կորցրած իրանց կարողութիւնը, թողել
փախել են իրանց անձը ազատելու հա-
մար և այստեղ Թիֆլիսում կարօտութեան
մէջ են ընկել: Նրանք կարօտ են նպաս-
տի այստեղ ապրելու և Բագու վերա-
դառնալու համար:

Անա այդպիսի կարեւորագոյններ մասին
վճռել է հողատար լինել այն մասնաժո-
ղովը, որ կազմվել է Թիֆլիսում վեհա-
փառ կաթողիկոսի հովանաւորութեան և
Թիֆլիսի առաջնորդի նախագահութեան
տակ: Այդ մասնաժողովին կարող են դի-
մել այն անձները, որոնք բաղդի չալ բեր-

մունքով ստիպված են այսօր ուրիշ օգ-
նութեան դիմել:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փետրվարի 14-ին էջմիածնի մայր տաճա-
րում բոլոր միաբանները ներկայութեամբ հո-
գեանդիտ է կատարվել Բագուի արեւնալի
դէպքերին զոհ գնացած հայերի համար:

Բագուի քաղաքագլուխ պ. Իրեցկին հետե-
ւալ հեռագիրն է ուղարկել Թիֆլիսի քաղա-
քագլուխ պ. Վերմիլեանին.

«Ինչպէս Ամիրխանլարին և նրա ուղեկից-
ներին դիմաւորեցին կայարանում: Լիովին
բաղդաւոր եմ հաղորդելով ձեզ, որ ամեն ինչ
ցոյց է տալիս, թէ խաղաղութիւնը մահմեդա-
կաններին և հայերին մէջ լիովին հաստատվել է
և որ քաղաքի կեանքն սկսում է մտնել իր
սովորական շաւղի մէջ»:

Բագուից Թաղիկը հետեւալ հեռագիրն է
ուղարկել Թիֆլիսի առաջնորդ Գարեգին Ե-
պիսկոպոսին և քաղաքագլուխ Վերմիլեանին.
«Ստանալով ձեր հեռագիրը, մուսուլմանների
և հայերի ներկայացուցիչները դուրս եկան
ընդ առաջ. երկուսն էլ ինձ մօտ տեղի ունե-
ցուեալ ձառ, որ միացրեց հայերին և մուսուլ-
մաններին և քաղաքի ինտելիգենցիային. ներ-
կայ էին հոգևորականները թէ այստեղ և թէ
նոր եկածները: Ձառը կրում էր եղբայրական
ցնծութեան բնաւորութիւն. կանոնաւոր յա-
րաբերութիւնների հաստատման առիթով ար-
տասանվեցին ճանքը ամեն կողմից եղբայրա-
կից ազգերի սերտ միացման անհրաժեշտու-
թեան մասին»:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱՌՈՂԻԿՈՍԻ ԿՈՆԴԱՅԸ

Միջոց ծառայ Յիսուսի Գրիգորի Եւ անասա-
նի կամօքն Առնունջ Յայտարարութեան Կա-
թողիկոս Ամենայն Հայոց ճարտարագէտ Պաւստոս
Համազասկեանը, Նախաձեռնար Արքայ Արաւա-
սեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ
Էջմիածնի.

Գերաշնորհ Տ. Ս. Գարեգին Եպիսկոպոսի թեմա-

բար և Սղնախ: Մարերի լանջերին երևում են
վարկաւորներ, որոնց մի ժամանակ մշակել են
աւերակ Դարաշամբի, Ջաղաչ տեղի, Շարմ
Ջալի բնակիչները:

Ինչպէս վերին էլ նկատեցի, լեռներն ունեն
բազմաթիւ բերրի դաշտեր, հովիտներ և ձո-
րեր, որոնք անմշակ ընկած են ճանապարհ-
ների և բնակիչների չը լինելու պատճառով:
Դրանցից շատ ըջերը այժմ մշակվում են դա-
րաշամբիների և վանահօր ձեռքով: Անմշակ
մնացածներից գլխաւորներն են, որոնք ընկած
են լեռների կատարներին կամ նրանց լան-
ջերին. Կաթան, Գեօնուր, Սևունի արտ,
Մաղարթ, մի փոքրիկ մասը այժմ մշակ-
վում է դարաշամբիների ձեռքով: Մարքի փոս
Էջմիածնի դէմ, Նուրմալի, Դարաշամբ, Բեւրու-
զի, Ջահաբազ դէմ, Պաղաւն և ուրիշ...
շատերը, որոնք ընդարձակ տարածութիւն են
ընդունում և թէ հաղորդակցութիւնը դիրքացնելի
կարող են հարկաւորաւոր ընտանիքների բաւա-
կանութիւն տալ: Արդէն տեղի անուններից—
Մարքի փոս, Էջմիածնի դէմ, Սևունի արտ,
Նուրմալի և այլն երևում է, որ մշակվել են
մի ժամանակ և ինչպէս գիւղերի աւերակներն
են ցոյց տալիս, բաւականութիւն տուել նայն
իսկ հազարաւոր ընտանիքների:

Բացի Արաղից և Տղմուտը նախաձեռն
կալուածների մէջ գտնվում են բազմաթիւ
մեծ և փոքր աղբիւրներ, դեռ վանքին չը հա-
սած՝ ճանապարհին գտնվում են երկու հանքա-
յին թիւ ջրեր. հէնց վանքը ունի բաւակա-
նին մեծ աղբիւր, որ ջրաղաց է դարձնում և
վանքի պարտէւր և արտերը ջրում: Լեռների
և դաշտերի աղբիւրներից նշանաւորներն են.
Կաթան աղբիւրը, որ համանուն լեռների մէջ
է, Գե. Գարաի Սղի դարաշամբի աղբիւրը,
Սուրբ Եղի, Սիւրբուսա Ջահաւին, Արախու
Եպիսկոպոսի, Դոգալ, Դուշ փոխու, ս. Սարգիս,
ս. Անդրէասի, ս. Լուսաւոր չը աղբիւրները և
ուրիշ շատ շատերը, որոնցից հովիտները օգտ-
վում են իրանց կենդանիների ծախսը յաղհց-

Կարագետ և Սաթնիկ Արախանները, Մարիամ Չուսանեանը, Յարութիւն Գրի-
տափորեանն ու Էպրոս Նախանը ցաւօք արտի յայտնում են իրանց բարեկամներին
ու ազգականներին առաջինը իր սիրելի հօր, երկրորդն իր սկեսեր, երրորդը իր
խնամու, իսկ վերջիններն իրանց մօտիկ ազգականի:

Թ Ա Գ Ի Ո Ր Ա Ր Ս Է Ն Ե Ա Ն Ի (Կ. Պօլսեցի)

Մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսին 14-ին: Յուզարկաւորութիւնը լինելու է այսօր, չո-
րեքշաբթի, ամսին 16-ին, առաւօտեան ժամը 10¹/₂ ին հանգուցեալի բնակարանից
(հէնց թօսակալ փողոց տուն Նախապարտիսովի, № 33) դէպի Նախապարտիսովի գերեզմա-
նատան եկեղեցին, ուր ս. պատարագից յետոյ կատարվելու է թաղումը:

ԲՈՎԱՆԴԱՅԻՆԹԻՒՆ

Ապագայի համար. Բագուցիները Թիֆլի-
սում: Վերջին տեղեկութիւնները.—ՆԵՐՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վեհափառ Կաթողիկոսի Կոն-
դալը. Բագուի կոտորածը: Բագուի աղէտի
զոհերի օգտին. Մահնակահանների յարաբերու-
թիւնները հայերի հետ: Սինդիկ նոր կարգա-
դրութեան մասին. Նամակ Գանձակից. Նա-
մակ Բաթումից. Նամակ Խմբագրութեան.
Ներքին լուրեր. Հեռագիրներ.—ՅԱՆՁՆԱՐԱ-
ՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Նախաձե-
կայ վանքի կալուածները Պարսկաստանում:

ԱՊԱԳԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Թիֆլիսի մահնակահան հոգևորականու-
թիւնը փետրվարի 14-ին կատարեց մի
հանդիսաւոր մեծ հոգեհանգիստ Բագուի
աղէտի ժամանակ վնասվածներին յիշատա-
կին: Հոգեհանգիստին ներկայ էին մահնակ-

դահաններ, հայեր, վրացիներ և ուրիշ
ազգութիւնների հաւատաւոր անձեր:
Հաւաքված էր տասն հազար հոգուց բաղ-
կացած մի մեծ բազմութիւն:

Այդտեղ հոգևորականների քարոզներից
յետոյ միլիցիայի պրապորշչիկ Նադիր բէզ
Եղիգարով մի ճառ ասաց, որից առաջ
ենք բերում հետեւեալ խօսքերը:

«Ներայնքը հայեր, վրացիներ և ուրա-
ներ. ներքեւք այն բոլորի համար, որ
տեղի ունեցաւ Բագուում: Երբեք եմ
մեր ամենի համար միակ Աստուծով, որ
այդ բանի մէջ մենք մեղաւոր չենք: Նե-
րքեւք մեր ախարայ սխալների համար:
Ներքեւք, եթէ մեր եղբայրներից մի
քանիսը ընկան չարամիտ մարդկանց ազ-
գեցութեան տակ և պատճառ դարձան
սպառնալիքի աղէտի, որ այնքան վիշտ և
ցաւ է պատճառել մեզ բոլորին»:

Ժուարին է և շատ տեղ վտանգաւոր, մի փոք-
րիկ կածան քարերի միջով ուղղվում է դէպի
վանքը. նա երբեմն բարձրանում է դէպի վեր,
սեպածն ժայռերը, երբեմն ոտը մոտը իջ-
նում դէպի յորդանոս Արազը: Շատ տեղ ճա-
նապարհը ժայռերի մէջ այնքան է սեղմվում,
որ ձիով կամ էջով անցնելը անկաշտելի է դառ-
նում. բաւական է մի փոքրիկ սխալ, մի քարի
դիպումով պոկ գալը, որ անցորդը գլորվի
Արաքսի յորձանքի մէջ: Այդ միակ դժուարին
ճանապարհն է, որ վանքը միացնում է Ռու-
սաստանի հետ: Կան և ուրիշ երկու այդպիսի
ճանապարհներ, որոնցից մէկը Տղմուտը փոխ
գնում է դէպի Վարձաղեար և Նոյ, իսկ միւսը
Արազի ափով դէպի Ֆրդի գիւղը (Թոփ Թա-
փայի ձառ):

Նախաձեռնող հոգերը չեն սահմանափակվում
վերև յիշված Ջուլֆա-դաղ, Նաչ քար, Մա-
ղարթ սարերով նրա լեռները Արազի ափով
շարունակվում են մինչև Տղմուտ և այդտեղից
մինչև Թոփ Թափա, որ վանքի կալուածների
սահմանն է: Եթէ առաւօտեան ժամը 8-ին
դուրս դուրս լինէք վանքից, հազիւ երեկոյան
ժամը 5 ին հասնէք նրա սահմանին. այդ եր-
կար տարածութիւնը, որ վանքից առնուալը
50 վերստ երկարութիւն ունի, շատ նման է
Զուլֆայից մինչև վանք փոխված տարածու-
թեանը. նոյն լեռի ժայռերը, նոյն բարձրա-
բերձ լեռները, նոյն Արազը, որ կենդանութեան
թիւն է տալիս այդ ամալի և աւերակ ձորե-
րին: Արաքսի ափին բարձրացող լեռներից
գլխաւորներն են.—Բանդեր, Բուշխանա, Կաթ-
ան Զահգի, Գեօ-Սալ, Կէլի Դաւաթի, Դըմա-
Բանդ, Հիւրաւարտաթ, Ախէշմա, Թոփ Թափա,
որ վանքի սահմանն է: Այդ բոլոր վերայիշեալ
միջոցով ամբողջովին չեն ներկայացնում քա-
ղաքի մի կողմ, նրանցից շատերը ծածկվում
են թարմ կանաչով և բազմատեսակ ծաղիկ-
ներով, ունեն գեղեցիկ հովիտներ, դաշտեր,
որտեղ ամառը լցվում են հեռուից եկած բոլորի
և թուրքերի ոչխարներ. Կան և ընդարձակ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԱԽԱԿԱՅԸ ՎԱՆՔԻ ԿԱԼՈՒԾՆԵՐԸ

(Ընդհանուր տեսքը, լեռները, հովիտները, դաշտերը,
աղբիւրները, բուսականութիւնը, կլիման, կենդանիու-
թիւնը, գիւղերը և վանքերը)

Նախաձեռնող վանքը գտնվում է Պարսից Հա-
յաստանում, Արազից մի ժամ հեռավորութեան
վրայ: Այդ հինաւուրց վանքը կրցրել է իր
նախնի հարստութեան փառահեղութիւնը, իր
եկամուտների և կալուածների մեծ մասը, բայց
շնորհիւ շրջակայաւոր ցեղերի սնտրիպագաւորու-
թեան և դէպի վանքը տաճած հաւատն ու եր-
կուրդը, դեռ պահպանել է իր կալուածների մի
մասը, որը Արազի ափին բաւականին ընդար-
ձակ տարածութիւն է ընդունում: Պարսից Ջուլ-
ֆայից 1¹/₂ ժամ էթէ գնաւ Արաքսի հոսան-
քին հակառակ, կը հասնին Գիւրաւարտաթ կա-
մուրջին (հին Ջուլֆայի), որից սկսվում են
վանքի Ջուլֆա-դաղ, Նաչ քար և Մաղարթ
կարմիր լեռները: Այդ չոր ու ցամաք սարերը,
ամբողջ 4 ժամվայ տարածութեամբ, ձգվում են
մինչև վանքի ձորակը: Ծանապարհին չէք պա-
տահի սեղաւէտ բլրակների, ծառազարդ հո-
վիտների կամ դաշտերի: Արաքսի երկու կող-
մից էլ բարձրանում են լեռն և կարմիր լեռ-
ներ, որոնց միջինափութիւնը փոխվում է
երբեմն սև ժայռերով կամ ժայռերի մէջ ցցված
տանձի, արտուղի, դաղապանի, իմանի, շէն-
թի, բաղաւաշի, կօֆուռի և ուրիշ ծառերով:
Ծանապարհի խորտ անաւարտան տեղ տեղ
փոխվում է կանաչ վարդահողերով, որտեղի
քանդված պատերը ցոյց են տալիս, որ մի
ժամանակ ձաղկվել են պարսիկական կամ հո-
ղաբոծի ձեռքով:
Ծանապարհը Ջուլֆայից դէպի վանքը դը-

կալ առաջնորդի վիճակին հայոց Վրաստանի և Իմերեթի և Մեծայարգ Պարոնայց Աւետիսի Ա-հարոնեան, Համբարձումայ Առաքելեան, իշխան Աղէքսանդրի Միքայէլեան Արդութեան, Ար-շակայ Բաբեան, բժիշկ Աղէքսանդրի Սատի-սեան, Աղէքսանդրի Միլիթ-Աղաբեան, Սոկ-րատայ Միլիթ-Աղաբեան, Տիգրանայ Յովհան-նիսեան, Աւետիքայ Սահակեան, բժիշկ Կա-րապետի Ստեփանեան, Լևոնի Սարգսեանի և Աղէքսանդրի Գալստիար, հարազատ որդւոց Մայր Աթոռոյ նուիրեմբ ողջոյն և Հայրապե-տական օրհնութիւն:

Որ տարաբախտ է յաշխարհին և չարատանջն ի մարդկութեան անտրեւնչ և վայրավատին հօտն հայոց ցրուեալն և սփռեալն ընդ ողորտս տիեզերաց, ապաքէն բազում ետես վիշտս և անհնարին կրեաց զտառապանս ի դարս դարս յետ կորուսանելոյն զերն անկախութիւն: Եւ թէպէտ զրկեցաւ յաշխարհային պերճութենէն, սակայն ամբացաւ ի հոգեւորն ճոխութեան վտարեցաւ ի հայրենեացն, այլ զօրացաւ յո-տարութեան, կրեաց զտառապանս, այլ ամ-րացաւ ի հաւատս, սիրեաց զաշխարհն հայ-րենի, սիրեաց զԱրարտան և զՍուրեն Գրիգորի, ուսաւ զԱստուածապարզ լեզուն մայրենի զոր հնչեաց յաշխարհն նախնեաց իւրոց յա-ւուրց անտի երանելեաց Սահակայ և Մեսրո-պ յարանց Մեծագործաց և Աստուածամեծ չարապետացն, և եկաց ֆնաց ցայսօր կեն-դանի և կենսատու իւրով եկեղեցեաւ և նուր-րական հայրապետութեամբն: Եկեղեցին և հայրապետութիւն կեանք և կենդանութիւն Հայաստան աշխարհի և հայ ժողովրդեան, աշ-խարհ Հայաստան և հայ ժողովուրդ ապաստան եկեղեցւոյն և հայրապետութեան:

Այլ որ անխուսափելին էր և անբաժան բա-ժանորդն եկեղեցւոյ և ժողովրդեան փորձու-թիւնն ի վերջին ամս եկն հնաւ պարբերա-բար՝ խոնարհ զժողովուրդն և կարօտաւոր զե-կեղեցին հանդիսացուցանելով, այլ փառք ե-կեղեցւոյն և պատիւ ժողովրդեան, որ դար-ձեալ մինչ զմիւսն պարտաւորեաց և փոխա-դարձ պահպանեցաւ և այդ ի շնորհս ուսում-հայ ժողովրդեան, որ կայր խաղաղ և անգործ յիւրեւմտ աղաք վաստակոյ և չէր երբէք ըզ-մտաւ ածեալ եթէ փորձութիւն մեծ և անեղ ի վերայ իւր իսկ հարազատիցն հասանիցէր:

Ենաս արդարեւ փորձութիւնն և այն բաւական-ցուցիչ և սոսկալի իմն եղանակաւ ի վերայ անմեղ և անպաշտպան ժողովրդեան Բազու-քաղաքի իբրև զգիշերն Բարդուղիմեան զերիս տուաւ և զերիս գիշերս դիմթաւալ զանմեղն և զանչափահասն, զտիկիւնն և զօրհորդն, զկոյսն և զերիտասարդն, զծերն և զմանուկն անխնայ կացուցանելով:

Արդ՝ ես վշտալիս և զվշտահարս զգրն լա-ցից՝ զանթաղ մեռեալն, թէ զանսուղ վերա-ւորն, անդաւակ ճնշն, թէ ծնողաբուրի որբն, թողում զայն դատաստան երկնային Թագա-ւորին և ես գնեալ լինեմ սփոփել զարկածեալն, զի այդ է բաժին Հայոց Հայրիկին ողբալ, հե-նելու համար:

Արազից և Տղմուտից մանաւանդ հա-նելի են առաջները բազմաթիւ առուներ, ո-րոնցից այժմս միմիայն մինն է նորոգվել վաղեմի միջոցով, դարաւազմիներէ բամբակի և հացի արտերը չընդուն համար:

Ինչպէս նկատեցի, բուսականութիւնը Արազի սփին շատ տեղ արքաւո է, բայց լեռներէ վրայի սարաւանդները ծածկված են կանաչ խոտերով և ծաղիկներով, տեսակ տեսակ թփերով և ծառերով, որոնցից նշանաւորներն են՝ տանձի, եմպնի, փռնի, արդուլի, դազ զաշխարհ, բաղաձայի, վայրի ծառերը: Արազի և Տղմուտի սփր տեղ տեղ ֆնացել են թթնոտ, խնձորենու, թզնոտ, ընկուզենու, բալի, ծի-րանի և այլ ծառեր, որոնք ցոյց են տալիս, որ տեղի հողը և կլիման ընդունակ են տալ շատ ճոխ բուսականութիւն, եթէ լինեն առաջ-վայ նման աշխատող ձեռներ: Աւստ քերք են տալիս ցորենն ու բամբակը, որ գիւղացիների ապրուստի գլխաւոր միջոցն են կաղնու:

Ամառ ժամանակ Արազի և Տղմուտի հովիտ-ներում լինում է բաւական շոգ, որը մի քիչ մեղմանում է Արազի քամով, իսկ լեռ-ներում փչում է շարունակ զով քամին, որը բոլորովին ոչնչացնում է ամառային օդը: Եւստ քիչ ձմեռ է պատահում, որ Արազի և Տղմուտի հովիտում ձիւն լինի և զեկտեմբեր ամիսը եր-բեմն այնքան տաք է լինում, որ կարելի է համե-մատել ամառային եղանակի հետ: Տեղի և կլի-մայի առողջապահական պայմանները լաւ լի-նելու պատճառով, գիւղացիները գաղափար չունեն ջերմի և ուրիշ այսպիսի հիւանդու-թիւնների մասին. ամառը նրանց չեն անհա-նգատացնում մի կնիւն ու ժողովները, ինչպէս Երևանի շրջակայքում:

Բնականաբար, այսպիսի շոգ տեղում պէտք է լինէին և տաք երկրի կենդանիներ և սողուն-ներ և իսկակալ, ամառ ժամանակ շատ վտան-գաւոր է Արազի կամ Տղմուտի ավիւր քարերի մէջ պառկելը, որովհետեւ լինն են զանազան

ծեղ, արտասուել, գրել և բողբոջել, բողբոջել մինչև լուսիցէ Տէր ձայնի հառաչանայ իմոյ և այց արասցէ տառապեալ հօտին իմոյ եկեղեց-ւոյ սրբոյ: Գոհ եմ զՁեզ լեռնայարգ պարո-նայր և մխիթարիմ ի սիրտ, զի չեմ միայն ի տառապանս իմ, զի ցաւակից էք ինձ սփո-փիչ վշտաց իմոց, և որ յղացեալ էք կաղնի-օժանդակ յանձնաժողով արկածեալ Բազու-քաղաքի նախապահութեամբ Տ. Գարեգին ս. ա-ռաջնորդի վիճակիս, ես ուրախութեամբ ձեզ ընդ բար-ձու հովանաւորութեամբ իմով, միացուցանե-լով ընդ նուիրապետական կոչմանս և զձայն Հայոց Հայրապետին: Եւ ես լիադոյս եմ, զի եւ ազգային մեր բարեպաշտ և մարդասէր յամե-նայն կոչմանց և ի քաղաքացն Ռուսաստանի յօժարութեամբ սրտի տան զլուսայն իւրեանց և արկանին զբաժին նպաստից ի գանձանակն ձեր յանուն թշուառ և կարօտաւոր արկածե-լոցն Բազուքայ, քանզի քան զամենայն քաղաքս դժբախտութիւնս մեր առաջին հանդիսանայր յաւատ նուիրաբերութեանս թշուառ և կա-րօտաւորս. իսկ այսօր ինքն կարօտի այլոց օժանդակութեան: Հաստատեմ նոյնպէս և զօժանդակ անդամ ձեր գանձափոխանորդս զպարոնայ Յովհաննէս Սպենդիարեան, բժշ-կապետ Արծրունի, Եղիշէ Թափեան և Աւետիք Արախանեան:

Ողորմած և ամենագոր Փրկիչն անցուցէ զբաժանի դաւանութեան ի մէջը, բաւ համարնց՝ զփորձութիւնս՝ և զոր ցարդ կրեաց ֆնաց անդորոցելի եկեղեցին մեր և ժողովուրդն զպարտաւոր տառապանս, կայցէ ֆնացէ անշարժ և յարստե հանդերձ հարազատ զաւակօր իւրով մինչև ի կատարած աշխարհի օրհնու-թեամբ և պահպանութեամբ պատանական հօրն մերոյ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին: Ամէն:

Վասն ձեր, սիրեցեալ ազգիս, բարեբաւաց նորին աղօթաբար և արկածեալ զաւակաց ի խորոց սրտէ ցաւակից հայր և եկեղեցւոյն Հայաստանայց վշտակի Հայրապետ:

Միկտիչ Կ. Ամենայն Հայոց
ի 14 փետրուարի 1905 ամի
և բաւ Տոմարի ՌՁԾԻ,
ի Հայրապետութեան Մերում ԺԲ, ամի
ի Տփլիս
թ. 134.

ԲԱԳՈՒԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

I

Ես կենում էի Կամիսիստեան փողոցում, մի հայի տան, որի բնակիչները մեծ մասամբ հայեր էին:

Երկուշաբթի առաւօտ, երբ ես դուրս եկայ տնից պարտնաւորուող գնալու, դեռ հանդարտ էր. բայց դեռ տեղ չէի հասել, երբ լսեցի հրա-ցանի պայթիւններ և սպառնալի աղաղակներ: Ես շտապեցի տուն և պատասխարկեցի:

Մեր փողոցում այդ ժամանակ շատ քիչ ան-ցուղաբժ անողներ կային: Յետոյ մենք տես-նում էինք, թէ ինչպէս խմբերով անցնում էին

տեսակ օձերով, կարիճներով, և շարունակ թափառում են վայրի խողով և վագ-րեր, որոնք իրանց ունեցող, ինչպէս գիւ-ղացիներն են պատմում, զողացնում են բերքին լեռները և ժայռերը: Վաղի սա-րում հօտերով ման են գալիս վայրի այծեր, ոչխարներ, որոնց միշտ որսում են շրջակայ թուրքերը և դարձաւաքիները, կան նոյնպէս սառսար (կուղ), բալաղ, փորսուղ, աղուէս, նապաստակ և այլն: Թուղաներից իրանց շա-տութեամբ աչքի են ընկնում վայրի հաւերը և կաքանդակները:

Նախապէս ընդարձակ կալուածներում, ո-րոնց երկարութիւնը Գիւլիստանի կամուրջից մինչև Թօփ-Թափա անում է 30—35 վերստ, իսկ լայնութիւնը Դարաշամբից—Վարձաբ 25—30 վերստ, ունեցել է բաւական մեծ բու-նականութեամբ ժողովուրդ, որ երևում է նրա մէջ գտնված աւերակ Դարաշամբ, Չաղալ գետի, Եւրաթլայի, Վարձաբի անների աւե-րակներից և հոյակապ եկեղեցիներից ու վան-քերից: Գիւղացիների պատմելով, միմիայն Դարաշամբը ունեցել է 1000 տուն, որոնցից այժմ մնացել է 24 տուն, Չաղալ տեղ և Եւ-րաթլայ տեղի աւերակ գիւղերը անմարդաբնակ են, իսկ նախին Վարձաբի հայաբնակ գիւ-ղում ոչ մի հայ չէ մնացել: Վերջի ժամանակ-ներս Մարութ կողմից եկել բնակվել են 50—60 տուն թուրքեր, որոնք շարունակ նեղու-թիւն են տալիս ուխտաւորներին և Դարա-շամբի հայերին: Այժման Դարաշամբը, ինչ-պէս նկատեցի, բաղկացած է 24 տնից, ունի եկեղեցի տաճար քանդակային, գիւղացիները գիւղաբնակէս պարտաւոր են երկրագործու-թեամբ և զամբից օղի քաշելով: Վերջի ժա-մանակներս, հողագործութիւնը աւելի զգուշ-ար լինելու և օղու լաւ ծախվելու պատճառով, ոյժ են տուել օղի պատրաստելուն: Երկրա-գործների արտերը փոխւած են գլխաւորապէս Արաքսի և Տղմուտի փոխում և Մազարթի վարելահողում (զէմում): Իւրաքանչիւր տուն

զինված թուրքեր և կանգ էին առնում մեր տան առաջ՝ ներս մտնելու նպատակով: Սա-կայն մեր տունը պաշտպանելու խոստում տը-ւեց մեր գէն ու գէն ապրող թուրք հաջի Աշու-րով:

Մեր տանը պատասխարկել էին մինչև վաթ-սուն հոգի: Մենք կարողանում էինք պաշար-ներ ստանալ Աշուրովի միջոցով: Նա մի ան-գամ եկաւ մեզ մօտ, բարձրացաւ վերին յար-կը և հանգստացրեց վրդովւած կանանց և ե-րեխաներին:

Մի քանի երիտասարդներ էլ և կանայք պատասխարան էին գտել Աշուրովի տանը:

Յ—ն

II

Երբ կոտորածի ձայնը լսվեց, ես փողոցումն էի: Վազեցի Բալախանակայ փողոցով և մը-տայ մի խանութ պահելու:

Ստանութատէր հայի կինը մի ռուս էր: Նա փակեց խանութը, որովհետեւ լսվեցին մօտե-ցողները քայլեր: Ստանութի առաջին սինեա-կում կային երկու հայ: Ես և ընկերս մտանք աւելի խորքում գտնվող սինեակը:

Մի քանի ժամանակից յետոյ խանութի դուռը բռնի կերպով բացվեց և ներս մտան զինված թուրքեր: Նրանք վիրաւորեցին թեթև կերպով ծերունի հային, իսկ վտանգաւոր կեր-պով երիտասարդին: Մենք, վախեալով, որ զոհ դառնանք սրի, դուրս եկանք յետին դըռ-նով, կոտորեցինք ցանկապատը և մտանք հա-րեան բակը: Մեզ միացան և մի քանի ուրիշ անձեր, որոնց հետ միասին պատասխարկեցինք մօտակայ բնակարաններից մէկում: Այդտեղ հաւաքված մօտ 30 հոգիներս բանտարկված մնացել էինք երեք օր:

Մեղ համար շուր, հաց և ալիւր բերում էր մի լիզդի, որ գաղտնի կերպով մեզ օգնում էր և ստանում առատ վարձատրութիւն: Երեք օրից յետոյ վախվիւնով և անվստահ դուրս եկանք մեր արգելաբանից, շնորհակալութիւն յայտնելով մեզ ազատողներին:

Մեր սիրելի երեխաները յաճախ մեզ հոգս էին պատճառում իրանց լացով: Մենք փա-կում էինք նրանց բերանները, որպէս զի նը-րանց ձայնը չը գրաւէ յարձակողներին դէպի մեր կողմը:

Դ—կ

III

Ես կենում էի Տիգրանօվեան փողոցում: Երկուշաբթի առաւօտ երկու փորձիկներս ու-ղարկեցի Շամախու թաղի քաղաքային դպրոցը, առանց կասկածելու, որ մի օր առաջ տեղի ունեցած սպանութիւնները պէտք է այդ օրը դառնան մի մեծ կոտորած:

Սարսափով մտածում էի երեխաներիս վի-ճակի մասին: Ինչն անէի, ինչ կարող էի անել: Յանկարծ տեսայ կողակներին: Դիմեցի նրան-ցից մէկին, բացատրեցի թէ բանը ինչուսէն է և խնդրեցի ինձ օգնել: Նա խոստացաւ զպրո-ցից առաջնորդել երեխաներիս մինչև տուն: Ես առիւ 25 բուրլի: Սակայն կողակը երեկ

միջին թիով ցանում է 6 պուղ ցորեն, որից շրիւռ տեղերից ստանում են 140—200, իսկ անշրիւռ տեղերից 80—120 պուղ. գետերի հո-վիտներում տարին երկու անգամ են ցանում և բաղով: Բացի ցորենից ցանում են նոյնպէս քիչ քանակութեամբ գարի և բամբակ:

Դարաշամբի գիւղացիները, բացի վաղեմի ոչ ոքի չեն ճանաչում, թէ դատաւոր, թէ կա-ռավարիչ, թէ հարկահաւաք, վերջապէս ամեն ինչ վաւեր է. նրանք ջրաբեր տեղերից ստա-ցած բերքից տասից 1¹/₂ ը, իսկ անշրիւռ տե-ղերից տասնից մինը տալիս են վաճառի տուրք. բացի գրանցի իւրաքանչիւր տուն տա-րեկան տալիս է մի բուրլի փող և տնից մի-նը 5 օր պէտք է վաճառի օլաւ (ծառայելու) գնայ: Գիւղացիները պահում են նոյնպէս ոչ-խարսեր և այծեր, իսկ տեղափոխութեան հա-մար էշեր: Նրանց տնտեսական վիճակը կա-րելի է բաւարար հաշւել: Գիւղացիների մտա-ւորը և բարոյականի վրա ոչինչ չէ մտածվել, չունեն ոչ ուսումնարան, ոչ գրադարան, ոչ նոյն իսկ մի կատարակ գրագէտ, և վաճառ, որ միմիայն 2 վերստ հեռաւորութեան վրա է գտնվում գիւղից, չէ բացել մի փողբիկ ու-սումնարան կամ որբանոց, չը նայելով, որ բաւական զգալի եկամուտներ ունի:

Ճանապարհորդը վաճառ գնալու կարծում է, թէ այդ վաճառ, որ հազարաւոր տարիներ օգ-տվել է ընդարձակ կալուածներից, ուխտա-ւորներից, չուր գիւղացիներից, պէտք է ունե-նար փառահեղ շնորհներին վանականների, ուխտաւորների համար. պէտք է ունենալ իր սեփական ուսումնարանը, գրադարանը, նոյն իսկ տպարան և իսկապէս, ինչպէս չը պէտք է ունենայ, քանի որ չունի ոչ մի ծախս, ոչ մի տուրք, բացի եկամուտներից. բայց ցաւօք սրտի պէտք է խոստովանել, որ մեր անձնա-զոհ և անձնաւէր կուսակցութիւններ ի յիշատակ իրանց որդիարձուութեան, շինել են մի հին ձա-շակի գեղեցիկ սեղանատուն, որ վաճառի շի-նութիւնները գարշն է կազմում: Այժման

չէր գտել դպրոցը: Եւստ ուշ իրանք մանուկները ընկերներէ հետ միասին ճանապարհվել էին դպրոցից դե-պի տները: Ատրճանակները պայթիւնների մի-ջով նրանք հասան տուն: Խեղճերը ցնցվել էին փողոցի տալուորութիւններից և ներկայումս հիւանդ են:

IV

Հայ դերասանական խմբի գլխին այս տա-րի շատ փորձանքներ եկան, այնքան շատ, որ մեր ընկերութիւնը այսքան տարի չէր տեսել —գործադուր բանտներին, (որը զրկեց մեզ ապահով ներկայացումներից Բալախանի և Սև քաղաքում). ձիւն, այնքան շատ, որ 20 օր բոլոր փողոցներից անցնել չէր կարելի... բայց չը նայած այդ բոլորին, մենք ուղեւորված ընկերութեան համերաշխութիւնից—շարունա-կում էինք գործը—սպասելով լաւ վախճանի,—որին մնացել էր 3 շաբաթ: Բայց աւագ... «Մարդ ենթադրում է, իսկ Աստուած կարգա-դրում է»:—Վերջին աղէտին ոչ ոք չէր սպա-սում:

Ճիշդ է, մէկ մէկ լինում էին սպանութիւն-ներ քաղաքում, խուճ էինք սպանալի խօս-քեր հայերի և թուրքերի հասցէին—բայց ուժ մտքից կարող էր անցնել,—որ այն, որ մենք կարող ենք միջին դարերի պատմութեան մէջ—մենք պէտք է ակնատես լինէինք XX դարում: Սարսափելի օրեր, դարհուրելի ժա-մեր, դաժան քաղէներ... Իմ ուղեւոր մինչև այժմս սառած է, թմբած, բերանս թացվում են խօսքեր արտասանելու, բայց ուղեւոր չէ գործում. այդ բոլորը ինձ աւելի ևս զայրաց-նում է, յուսահատութեան մէջ գցում, երբ լը-սում եմ ամենքից. «Հոնա էր հարկաւոր այս դարհուրելի արեւհոսութիւնը. ինչ նպատա-կով այդքան անմեղ զոհեր գնացին, ով պէտք է վերադարձնէ հազարաւոր մայրերին իրանց գաւակներին, կանանց ամուսիններին, որրե-րին հօրը և մօրը:

Եւ եթէ մարդիկ, ուսու, թուրք, վրացի, հայ կարող էին 13—14 փետրվարի միա-սին արօթիւ, միասին լալ, գրկվել—ներու-թութիւն հայցել միմեանցից—ինչու այդ բո-լորը չէր կարելի անել—աւելի առաջ: Ո՞վ է մեղաւորը. ահա առաջին հարցը, որ ամեն մի թուրք, ուսու, վրացի հայ—տալիս են մի-մեանց:

Ես արդէն յայտնել եմ Բագուի նահանգա-կան պրօկուրորին, որ պատրաստ եմ պարզ փաստերով ցուցմունքներ տալ. նոյնը և պա-տիւ ունեցայ յայտնելու կառավարչապետի դիւանատան դիրեկտոր գեներալ Տրօֆիմօ-վին: Ուրեմն թող սկսվի գործը և պարզվի ճշմարտութիւնը:

Դիւանատան Գ. Պետրոսեան

ԲԱԳՈՒԻ ԱՂԵՏԻ ԶՈՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Բագուի աղէտի ֆնամվածների օգտին ստա-ցանք հետեւեալ նուիրատուութիւնները. 1)

վարդապետը մտածել է մի որբանոցի պէս բան շինել, որը կեղծ Տրիֆոնի համար խա-չազողութիւններ անելու լաւ պատրուակ էր եղել:

Վաճառ բաւական հին և ճաշակով շինած է նրա դռան ձախտոյն պարսկերէն լեզուով գրած է Շահ Աբասի հրամանը, որով որոշում է վաճառի հողերը և սպանում որ չը համար-ձակվեն ձեռնամուկ լինել նրա կալուածներին, բայց այժմ այլ ևս չեն վախճանում այդ սպառ-նալիքից շրջապատող թուրքերը և խաները: Վաճառը ունի շատ հնութիւններ և ձեռագրեր, որոնց ուսումնասիրութիւնը թողնում եմ հնա-գէտներին:

Բացի Նախավայրի վաճառից, կան և ուրիշ կանգուն և քանդված վաճառ, որոնցից են 2-ր-պանի, ս. Աղբրէասի, ս. Սարգսի, ս. Լուսաւորչի վաճառները: Այդ բոլորն էլ եղել են ինչեղաւում շէն, ունեցել են իրանց համար այգիներ, պար-տեղներ, որոնցից միմիայն մի քանի մասնաբը թուրքերի դաժան երկիւղի պատճառով մնա-ցել են: Նախավայրի վաճառը մի քիչ կենդանի է մնացել. ունի պարտեղ, լողանալու համար աւազաններ, ջրաղաց, արտեր, կենդանիներ և այլն, և եթէ մի ուժեղ կամքի տէր վարդա-պետ ցանկանայ՝ կը հարկաւորապատկէ և կը հազարապատկէ վաճառի կարողութիւնները: Վաճառը այժմս ունի տարեկան 700 թ. չափ գրանց գուտ եկամուտ, 400 պուղ ցորեն, 50 թ. փող Դարաշամբից, թող անվարձ աշակ (նպատակ) գիւղացիները, կալուածները և ուխտաւորներից ու մասունքներից եկած օ-գուտները: Այդ բոլորով պահվում է մի վար-դապետ և վերջին ժամանակներս Վեհափառ Հայրապետի հրամանով 4 որբ, բայց ի հարկէ տաւանգ վարձապետի. ահա և այն օգուտը, որ տալիս է հայ հասարակութեանը մեր բաւա-կանին նախանձելի վիճակ ունեցող վաճառի մէկը:

Մինաս

տարված գաղափարները, խոստացան ամեն տեսակ կուլտուրական ճանապարհներով միջոցներ ձեռք առնել նախատեսելու և արգելելու ամեն տեսակ թշնամական զգացմունքի արտայայտություններ, ներշնչելով ամենքին եղբայրության գաղափարը: Զգացմունքների և մտքերի նոր տեսակ փոխանակություն տեղի ունեցու և պարսկական հիւպատոսի մօտ, որը հանգստացնելով հայերին և պարսիկներին, խոստացաւ լինել եղբայրական կապերն աւելի ամրապնդող:

«Մշակի» այսօրվայ համարում տպված կաթողիկոսական կոնդակից հայ հասարակությունը կը տեսնէ, որ Թիֆլիսում, առաջնորդի նախագահութեամբ, կազմված է 12 հոգուց բաղկացած մի յանձնաժողով, որի վրա պարտաւորութիւն է դրվել ստանալ նուիրաւորութիւններ յօդուտ Բագուի աղէտի հայ զոհերի և սփոփել մնացած որբերի և այրիների ու թշուառացածները դառն վիճակը: Երէկ մենք արդէն այդ մասնաժողովին յանձնեցինք մեր ստացած նուէրներից 1000 ռուբլի փոխադրելու համար Բագուի Մարգարիտական ընկերութեան: Մենք կատարելապէս համոզվեցինք, որ հայ հասարակութիւնը ամեն տեղերից կը շատապէս իր ուստաւածներն ունէրներով նպաստել յանձնաժողովին գլուխ բերել օգնութեան և աղէտի ենթարկվածները դառն վիճակը սփոփելու ու ամրապնդելու ծանր գործը:

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի Մէշնաների Ուպրաւման յատկացրել է Բագուի կոտորածի զոհերին 600 ռուբլի:

Փետրվարի 11-ին, Թիֆլիսի գործակաւորները փոխադարձ ընկերութեան վարչութիւնը իր նիստում վճռեց 200 ռ. նուիրել յօդուտ Բագուի աղէտի զոհերին: Գումարը յանձնված է Թիֆլիսի քաղաքապետին:

ԵՒԼԱՍ կայարանից մեզ գրում են. «Ահա երկրորդ օրն է, որ Բագուից վերադառնում են զէպի իրանց հայրենիքը—այնտեղի գաղափարութիւններից ազատված հայերը: Տեսարանը յուզիչ է... Տղամարդ, կին գլուխքով, մահվան դուռն ընկած, շատերը՝ առանց հագուստի, ցնցոտիներով մէջ կորած: Վերադարձողների մէջ կան և վերջին ծայր աղքատացած, ամեն ինչ կորցրած առևտրականներ, որոնք կարողացել են միայն իրանց կեանքը մի կերպ պահպանել: Սրանց արած պատմութիւնները—զարհուրելի են ու սարսափելի: Մարդ մնում է ապշած՝ լսելով վարենացած թուրք ամբոխի գործած գաղափարների մասին: Տէր Աստուած, միթէ մենք ապրում ենք XX-րդ դարում:

«Тифл. Листок» լրագրի Բագուի թղթակիցը հետագրում է փետրվարի 13-ից. «Այսօր ընդունվեցին նահանգապետի մօտ: Նահանգապետը յոյս է յայտնում, որ այժմ ամեն ինչ հանգստացել է կատարելապէս: Իշխանը միջնորդութիւն յայտնեց, որ առանձին ընտիշ յանձնաժողով նշանակելի գնահատան հաստատութիւնների և մասնաժողովների կազմակերպելու: Իսկապէս շատ բազմամարդ և փոթորկալի նիստից յետոյ փակվեց նախարարի սենյակը: Ներքին գործերի ժողովը, որը որոշեց 100,000 ռ. յատկացնել ֆլանվածներին: Փետրվարի 12-ի 9 ժամ 22 րոպէին: Սաղաղ է և հանգիստ: Ըստ երևոյթին սկսվում է սովորական կեանքը: Ամբողջ օրը նահանգապետի և անուանի մարդկանց ընկալարաններում տեղի ունեն բազմաթիւ ընդհանուր ժողովներ հայերից և թուրքերից: Լրագրից յետոյ են տեսնում: Գիշերները աւելի հանգիստ են անցնում: Բագու, 14 փետրվարի, 5 ժ. ցերեկվայ: Ժամանակ իշխան Ամիրխանով: Հաղաբաւոր հասարակութեան ներկայութեամբ կայացաւ երգչուհալ հաւատարմութեան ընդհանուր ժողովը երգչուհալ հաւատարմութեամբ Վոսոյիլի նախագահութեամբ: Վճռեցին միջնորդել, որպէս զի տեղական մասնաժողովն հնարաւորութիւն տրվի ազատ կերպով հաղորդելու և ընտելութեան ենթարկելու արեւմտեղի զէպերի մասնաժամանակները: Այդ զէպերի և պատմութիւնը և պատճառները բազմակողմանի կերպով ըննելու համար յանձնաժողով կազմվեց, բաղկացած Սմիլնով, Ապրոսիով, Վոսոյիլի, Գոգաւանի, Բալկով, Թոփիբաշևի, Յարաթիւնեան, Կապալանեան, Եօր, Լուկեւի: սկի երգչուհալ հաւատարմութեան դատարանի փամատուի ներկայացուցիչներից: Վաղը նշանակված

է դուռնայի արտակարգ նիստն, որ նուիրված կը լինի վերջին զէպերին: Քաղաքում սկսվում է սովորական կեանքը: Հանգիստ է: Ազգաբնակչութիւնը վերադառնում է ընդհատված զբաղմունքներին: Վաղը սկսվում է ուսումը դպրոցներում և գիմնազիաներում:

Թիֆլիսի քաղաքապետին ստացել է հետեւեալ հեռագրերը: 1) Յարսկի-Կալոցի աւանից. «Մի բուռն հայերս արտագին շնորհակալութիւն ենք մատուցում ձեզ ձեր ջերմ փութաբերմունքի համար զէպի տանջված Բագուցի մեր եղբայրները: Թող օգնէ ձեզ Աստուած ձեր բարի գործերում: 2) Բագուից, Միլիբեանից. «Շնորհիւ երկու կողմերի ընտրված անձերի և հոգեւորականութեան ջանքերի (թէ և ուշացած), վերջապէս յաջողվեց հանգանակ ապրածներ համար անհասկանալի զէպերի ժայթքումը: Ձեզ էլ ուղարկում եմ անկեղծ շնորհակալութիւն այն ամենի համար, ինչ որ դուք արեք»:

Թիֆլիսում ընկալող ուսանելի մի խումբ հետեւեալ ջերմագին նամակ է ուղարկել տեղական «Ի. Օ.» լրագրին. «Ցնցված և վրդոված ձեզ Բագուում տեղի ունեցած ամբողջ կոտորածից, որի ժամանակ անպաշտպան և անզէն ազգաբնակչութիւնը ամբողջապէս յանձնված էր վայրենի ու մութ ամբոխի իշխանութեանը, որը հանդիսանում էր իբր հուշ գործիք մի անձի,—մենք Թիֆլիսի ուսն ընակիչներս, խորին զայրոյթի և թախծի զգացմունքով շատապէս ենք յայտնել, որ մեզ համբաւելի չենք համարում այն անձերի հետ, որոնք որոմ ցանցերն և հնձեցին նրա պատուին այդ զարհուրելի օրերին: Յետոյ հետեւում են 20 ինտելիգէնտ կիներ և տղամարդկանց ստորագրութիւն: Նրանք ուղարկում են և 40 ռ. բոլոր զբաղող զոհերին օգնութեան համար: Բաթումում կարծես գործադուռն անվերջ է: Քաղաքը կամաց-կամաց կարծես մեռնում է: Բոլորը, ովքեր միջոց ունեն, թողնում հեռանում են քաղաքից: Ոչ հաց կայ, ոչ միս: Շուկայում խանութները փակ են: Այս օրերս խոյունի գիւղում ատրճանակի գնդակներով վերաւորվել են մի ֆելդֆելը և մի ուսուէր-օֆիցերը: Կրակ անողը անյայտացաւ: (Ի. Օ.)

Չիտաուրիում փետրվարի 12-ին տեղի է ունեցել մի մեծ ցոյց. 1000-ից աւելի ժողովուրդ հաւաքվել են կայարանի առաջ, բայց երբ մի վաղ ազգը մօտեցաւ հրացաններով, ժողովուրդը ցրվեց, առանց որ և է միջնադէպի:

Քութայից «Ցնցիւ-Փուրցիլ» լրագրին գրում են. «Հոգեւոր վարչութիւնը փակեց թեմական իշական դպրոցը սրանից առաջ այնտեղ տեղի ունեցած անկարգութիւնների պատճառով: մինչև նոր տնօրէնութիւն: Ուսումը իրապէս համարեալ դադարած է բոլոր դպրոցներում: մինչև այժմ ոչ ուսուցիչներն էին մօտեցնում դպրոցին, ոչ էլ աշակերտները: այժմ թէպէտ գնում են դպրոցները, բայց ձեռք համար: Այս օրերս Թիֆլիսից եկաւ ուսումնաւարական շրջանի տեսուչ Լօպատինսկին, որը նախ և առաջ արական գիմնազիայում է ուսումնական անկարգութիւնների պատճառը: Նա մտադրութիւն ունի փետրվարի 13-ին հրաւիրել աշակերտներին ծնողների գիմնազիայի դահլիճը: նրանց հետ միասին խորհրդակցելու, թէ ինչ միջոցներ պէտք է ձեռք առնել այդ անկարգութիւններին վերջ տալու համար:

«НОВОСТИ» լրագրում կարգում են. «Պետերբուրգ է եկել հայերից մի պատգամաւորութիւն միջնորդելու, որ հայ հասարակութեանը վերադարձան իր այն իրաւունքները, որ իրվել են իրանցից ֆոն-Պլէշի օրով:—կարգադրել հոգեւոր զբաղմունքները: Ինչպէս լսել ենք, այդ միջնորդութիւնը պէտք է ենթարկվի մի խորհրդի կողմից: Երբ ներկայացված է այդ մասին մի ամանաւան գեղուցում»:

«Ցնցիւ փուրցիլ» լրագրը հաղորդում է, որ Օդոնովի ռուսիկանութեան ծառայողները թողնում են իրանց պաշտօնները: Սուպատաւանի պրիստաւ պ. Քաթարաձէն արդէն դադարեցրել է զբաղմունքները: Փետրվարի 3-ին Կիպալիլի պրիստաւի ընակարանի վրա գրեւորակեր արձակեցին, բայց առանց ֆուսի: Քուկայի նահանգական դատարանի փամատու նախաւոր բաժանմունքը, ու մտադիր էր Օ-

դոնովի գնալ, նիստերը յետաձգեց, որովհետեւ ռուսիկանութիւնը հաղորդում է, որ գաւառն անհանգիստ է:

«Русь» լրագրը լսել է, որ առաջիկայ գեմակի սօրօրին կամ ազգային ժողովին մասնակցելու են գաւառական և նահանգական գնդաւորութիւնների պարագլուխները, նահանգական զեմստովների վարչութիւնների նախագահները, նահանգական քաղաքների քաղաքապետները: Բացի դրանից՝ զեմստովնեցող բոլոր նահանգներից կոչվելու են մէկ մէկ անձ: Դրանց պէտք է ընտրեն տեղական զեմստովների ընտրողական շրջաններում: Իսկ զեմստով չունեցող նահանգներում ընտրութեան կարգը դեռ չէ որոշված: Ժողովի անդամները ընդհանուր թիւը, ինչպէս ասում են, լինելու է 400 հոգուց աւելի:

Տվերից գրում են «НОВ.» լրագրին. «Փետրվարի 2-ին նահանգական զեմստովի ժողովում, ձայնաւոր դե-Բօբերտի ձառից յետոյ լսվեց հասարակութեան միջոց մի ձայն, որ իրաւունք էր խնդրում խօսելու: Նախագահը յայտնեց, որ խօսելու իրաւունք ունեն ժողովում միայն ձայնաւորները: Այն ժամանակ հասարակութեան միջոց ձայնի լսվեցին. «Նորոգում ենք նահանգական ձայնաւորներին մեզ լսել», որից յետոյ սկսեցին կարգով մի խումբ բանորդների կողմ: Նախագահը նախ զանգահարեց, յետոյ ժողովը փակված հրատարակեց, բայց ցուցարարները կարգացին իրանց ոգևորված կոչը: Ուստաստանի բաղած պատմական այս զէպերի մասին և ապա դուրս գնացին ժողովարանից»:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Գանձակի փոխադարձ վարկի ընկերութեան անդամների թիւը հասնում է 300-ի, որոնք մտցրել են ընկերութեան դրամակից մօտ 30,000 ռ. կողմ: Նախկին անձերից մօտ է մօտ 70,000 ռ. շրջանագրաւորութեան մէջ այժմ ընկերութիւնն ունի այդպիսով 100,000 ռ.: Քաղաքացիք վերաբերվում են ընկերութեան կատարեալ հաւատով: Նրա գործունէութեան զարգացումը շատ ցանկալի է»:

ՍԱՐԻՍԱՐ-ՍԱՐԻՍԱՐ ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Մեր Գէշրու գիւղացի երիտասարդ Յակովբ Փիլոսոֆ, որ յիշեալ կայարանում ծառայում էր, այսօր, ամսին 7-ին, զոհ գնաց, ընկնելով երկաթուղու տակ: Վերոյիշեալ զէպը հետեւեալ կերպով են նկարագրում: Յիշեալ երիտասարդը պաշտօնական գործերով ուղարկվում է հարեան Արաքս կայարանը, որտեղ նա վերադառնում է ունենում ծառայողների հետ, թէ ինչի համար՝ յայտնի չէ: Վերադարձին անխիղճ հակառակորդները, օգտվելով հանգամանքներից, հրում են նրան ապրանքատար բացօթեայ գնացքից ներքեւ. ընկնելով երկաթուղու տակ, կորցնում է իր ոտները սրունքից: Վերաւորին տանում են Երևան, որտեղ հիւանդանոցում գործադրում են բոլոր հարկաւոր եղած միջոցները, բայց իր ուր է անցնում, միւս օրը անբախտ երիտասարդը աւանդում է հոգին, թողնելով միանգամայն անմխիթար և անօգնական լիճակի մէջ կին և երեխաներ. սրանով հրաւիրում ենք երկաթուղու վարչութեան ուղարկութիւնը, օգնելու նրա անապահով ընտանիքին»:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Գանձակի նահանգական բժշկի օգնականը, բժշկապետ Տէր-Գրիգորեանը, անցելով հոկտեմբեր, նոյեմբեր ու դեկտեմբեր ամիսներին այցելել է մեր նահանգի այն շրջանը, որ բաւական մօտ լինելով Պարսկաստանին, ամենից շատ է զոհեր տուել լուրջաբային: Ամբողջ երեք ամիս պ. Տէր-Գրիգորեանը անց է կացրել Չանգեղուրի ու Ջիբրայիլի գաւառներում, զննել է վարակված զիւղերը, անբաժնի խորհուրդներ տուել գիւղացիներին ու դասախօսութիւններ կարգացրել խորհրդի ու այլ վարակիչ հիւանդութիւնների մասին: Ծանկալի է, որ յարգելի բժշկական շնորհով մեծ յարգանք է վայելում մեզանում, յաճախեալ կատարել այդպիսի ծառայարհորդութիւններ մեր լայնածաւալ նահանգի զանազան մասերում, չը նայած այդպիսի ծանապարհորդութիւնների դժուարութիւններին, ու ստիպել նոյնն անել իր ստորադրեալ գաւառական ու գիւղական բժշկականներին, սակաւաթիւ զբաղողաբար: Նրանց վերաճաւորութիւնը կը լինի խնդիր գիւղական ժողովուրդի կողմից անկեղծ սէր ու յարգանք,

ժողովուրդականութիւն, այս բառի ամենալաւ մտքով...»

«ՄՇԱԿ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ
14 փետրվարի

ՄԻՆՄԻՆՏԻՆ 12 փետրվարի: Երէկ տեղի ունէին կատաղի կռիւներ Մուկղէնի մօտ: Կռիւր ձգվում էր Սախէպուրից 16 մղոն երկաւորութեամբ զէպի հարաւարեկը ամբողջ ճակատի վրա և վերջացաւ այսօր առաւօտ: Սպասում են նրա վերսկսվելուն: Զեկուցանում են, որ 40,000 եւապօնացիներ եկան Տակուսէնի մօտ, լիոներից անցնելով մօնղոլական սահմանի վրա: Սոնխուրներն իբր թէ մասնակցել էին Լիւցզեպուլի մօտ ընդհարման մէջ իմացվեց, որ չինական շորեր հագածները եւապօնական զօրքեր էին, որոնք ըստ երևոյթին գնում էին նոյն ծանապարհով, որպէս և նախընթաց զօրաբաժիններից մի բանիւր, որոնք դիմեցին զէպի Տակուսէն: Այսօր առաւօտ 6000 եւապօնացիներ թնդանութեամբ անցան Սինմինալիի և Լեաօխի միջև, դիմելով զէպի Տակուսէն:

ՏՕԿԻՑ: Կան ցուցմունքներ, որ ուսանելը դիտաւորութիւն ունեն արշաւանք սկսել Շախէի երկաւորութեամբ, մասնաւոր ձախ թեկ վրա: Մուկղէնից մինչև Փուշան նոր կառուցված երկաթուղով տեղափոխվում են մեծ քանակութեամբ ռազմավորներ զէպի առաջաւոր զիւրքերը: Եւապօնացիները իրանց ամբողջ յոյսը դնում են առաջիկայ մեծ կռիւ վրա, այդ պատճառով նրանք ամեն տեսակ պատրաստութիւններ են տեսնում վճռական յաղթութիւն տանելու համար: Երէկ ամեն տեղ կայացան ընդհանուր շտաբի և դիվիզիաների հրամանատար անձանց խորհրդակցութիւններ: Կայացաւ նոյնպէս Եւապօնացիների նախագահութեամբ մի խորհրդակցութիւն, որ մեծ նշանակութիւն ունի: 3000 կազմակերպ, մի քանի թնդանութիւններով, կարողանում եւապօնական հաղորդակցութեան ծանապարհները ծալչելու մօտ և մտադրվելով ուշաջանել պաշարի պահեստները, կատարելապէս յետ մղվեցին:—Գայիւրում մահվան պատժի ենթարկվեցին 11 չինացիներ, որոնք ուղղում էին հրթրեայ պաշարեղէնները պահեստները:—Ներքինյան գնդովորդ ուսն հիւանդների ընդհանուր թիւն է 16,709, որոնցից 3337 վերաւորներ են, 740 առողջանալու ճանապարհի վրա են և 3075 լուրջ հիւանդներ:—Լոյս փետրվարի 11-ի գիշերը ուսանելի մի վաղտ սկսեց արշաւել Մամիկայի ուղղութեամբ, իսկ առաւօտեան օֆիցերակցութեան խուզարկու խումբը մօտեցաւ Տոնուայցիին, երկու զէպերում ևս ուսանելը յետ մղվեցին:—Գործը ծալչելու մօտ, ուր օղը թոցրվեց երկաթուղական կամուրջը, խիստ չափազանցեցած է,—իսկապէս տեղի ունեցաւ հետեւեալը: գիշերվայ մէկ ժամի և երկուսի միջև փետրվարի 7-ին հարկւր կազակներ մօտեցան կամուրջին ծալչելու զէպի հարաւ: Կազակները մի քանի ֆլանգմաններ հասցրին, որոնք անյայտապաշտ կարեւորվեցին:

ԽԱՐԻՆ, 14 փետրվարի: Շանգհայ ժամանեց «Новый Край» լրագրի խմբագիրը: Նա տեղեկացնում է, որ խմբագրութեան, տպարանի և գրատան բոլոր ծառայողները առողջ են: Իսկ խմբագրութիւնը, տպարանը և գրատունը գետնին հաւասարվեցին ուսմանը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գնեքալ-աղիւտանաւ Կուրօպատկիին հեռագրերը Նորին Կայսերական Մեծութեան Անունով 1905 թիւ փետրվարի 13-ից. «Այսօր հակառակորդը շարունակում էր յարձակումը թէ ցինխէնեան զօրաբաժնի կանգնողի, և թէ նրա երկու բազուկներ թիկնակողն անցնելով: Եւապօնացիները յատկապէս աւելի եռանդով կատարում էին ձախ թեկ թիկնակողն անցնելու շարժումը: Կտուռութիւնի մօտ մեր զիւրքերը զէպի եւապօնացիներն առաջ շարժվեցին, ձգտելով անցնել այդ մասի ձախ թեկ թիկնակողով, բայց ձախ թեկն ապահովելու համար հանված զօրախիւնը նրանց յետ մղեց: Այդ մասի հրամանատարը վկայում է գնդապետ Գօրսկու խիստ ճարտիլ ղեկավարութեան մասին, որը զբաղողաբար ծանր իրաւորված է գլխից, նոյնպէս և շնչաւորում է սփերիան կազակների յատուկ պաշտանով մղվեցին: Մի քանի զիւրքերում պահապան կազակները և կամուրջները փետրվարի 13-ի գիշերը մի քիչ յետ մղեցին եւապօնական պահակներին: Վերադարձաւ մասին ամենա-

Типогр. Т—ва С. Назарянца и Е. и. ф. «ГЕРМЕСЪ», Мад, ул. № 15